

Kielemme käytäntö.

Valmius vai valmeus, kotiutua vai koteutua?

i:n ja e:n vaihtelua eräissä ominaisuudennimissä ja verbijohdannaisissa.

Kaksitavuisista adjektiiveista ja substantiiveista, joiden vartalo päättyy lyhyeen tai pitkään i:hin, muodostuu ominaisuudennimiä päätteellä *-us, -yys*: *karskius, kiltteys* tai *kilttiys, äitiys* tai *äiteys, alttius, kalleus, tiiviys* tai *tiiveys*. Niin kuin näkyy, johtimen edellä voi esiintyä odotuksenmukaisen *i:n* ohella myös *e*, vieläpä rinnan samassa johdannaisessa. *i* on yksinomaisena sanoissa *alttius, auilius, kelmiys, raittius, rehtiys*, yksinomaan *e*:llisiä ovat nykykielessä *kalleus, kauenus, vankeus* (Lönnrotin sanakirjassa on myös *vankius*, Renvallilla on niin ikään molemmat). Niissä tapauksissa, joissa on rinnakkaisuutta, voidaan ajatella jommankumman muodon hylkäämistä tarpeettomana.

Nykyaikaisissa sanakirjoissa en ole löytänyt *karskeus*-asua, joka on Cannelinin Finska språket -teoksessa yksinomaisena. Nykysuomen sanakirjan lipustossa on tästä sanasta neljä esiintymää, *karskius*-muodosta taas on 12 lippua. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran lisätty kielitieteellinen valiokunta on 22. 4. 1931 antanut puoltonsa *karskius*-asulle. *Karskeus* lieneekin syytä hylätä.

Syrjäytettäväksi ehdottaisin myös muodot *valmeus* ja *äiteys*. Cannelinilla on ruotsalais-suomalaisessa sanakirjassa (beredskap-sanan vastineina) sekä *valmius* että *valmeus*. Edellinen tuntuu nykyään kuitenkin olevan ylivoimaisena käytännössä, Nykysuomen sanakirjan aineksissa siitä on n. 150 lippua, jälkimäisestä ainoastaan 38. *Äitiys*-sanan lippumäärä on n. 100, *äiteyttä* on vain 9 lippua. Edellinen näyttää olevan melkein yksinomaisena sellaisissa nykyaikaisissa yhdyssanoissa kuin *äitiysavustus, äitiyshuolto, äitiysvakuutus*.

Sanakirjat taitavat tuntea nykyään vain *tiiviys*-asun, vaikka sen esiintymismäärä Nykysuomen sanakirjan aineksissa on jonkin verran pienempi kuin *tiiveyden* (lippumäärät 45 ja 60). Äsken mainitussa kielitieteellisen valiokunnan kokouksessa jätettiin näitä vaihtoehtoja koskeva kysymys avoimeksi. Ehdottaisin, että *tiiviys* asetettaisiin säännönmukaisempaan etusijaan.

Toisaalta voitaisiin ehkä sopia siitä, että *siisteys, villeyys, pappeus* ja *kiltteys* olisivat normaaliasuja, huolimatta siitä, että vain ensimmäinen näyttää saavan sanakirjojen ehdottoman suosituksen. *Siistiys*-muoto esiintyy vain Cannelinin Finska språket -teoksessa (*e*:llisen rinnalla); Nykysuomen sanakirjan lipuissa sitä ei ole ensinkään. *Villiys*-asusta on ainoastaan 2 sanalippua, *villeydestä* 17. *Pappeus* esiintyy 32 kertaa, *pappius* vain 3. *Kiltteydestä* ja *kilttiydestä* on kummastakin 2 sanalippua (edellisen käyttöön kuuluu yhden merkinnän mukaan F. E. Sillanpää).

Ehkä siis niissä puheena olevissa tapauksissa, joissa nykyään esiintyy horjumista, voitaisiin suosittaa seuraavia asuja: *karskius, tiiviys, valmius, äitiys, kiltteys, pappeus, siisteys, villeyys*. Mahdollisesti olisi suvaittava myös muotoja *tiiveys* ja *kilttiys* niiden yleisyyden vuoksi.

Lyhyeen *i*:hin päättyvistä nomineista saadaan refleksiiviverbejä päätteellä *-utu-, -yty-*: *karskiutua, leiriytyä, villiytyä*. Näiden rinnalla, joissa johtimen edellä melkein poikkeuksetta on *i*, on yksinomaan *e*:llinen *risteytyä*. *Kalkkiutua*-muodon ohella on yleisenä myös *kalkkeutua*, jota ei kumminkaan ole Can-

nelinin sanakirjoissa (Nykysuomen sanakirjan lipustossa esiintymisluvut 41 ja 15). Samanlaisia rinnakkaismuotoja ovat *kotiutua* (n. 100 sanalippua) ja *koteutua* (n. 90 sanalippua). Cannelin on Kielioppaassaan antanut näille eri merkitykset: edellinen = »tulla kotiin», jälkimmäinen = »perehtyä». Hänen sanakirjoissaan ei tätä eroa kuitenkaan ole. Sitä lieneekin vaikea pitää yllä. Nykysuomen sanakirjan aineksissa on kummallakin sanalla sekä varsinainen että kuvaanollinen merkitys, »koteutumisella» kuitenkin etupäässä jälkimmäinen (tulla käyttöön, juurtua, saada jalansija, tottua olemaan, ruveta viihtymään, perehtyä, syventyä). *Kotiutua*-muodon i:tä

tukee sana *kotiuttaa*, jota nykyään paljon tarvitaan. Jos *koteutua* jää vaille omaa merkitystehtävää, se joutaa pois käytännöstä. *Kalkkeutua* on syytä hylätä. Ainoaksi e:lliseksi näiden verbi-johdannaisten joukkoon jäisi silloin *ris-teytyä*.

E. A. Saarimaa.

Suom. Kirj. Seuran kielivaliokunta käsittelee kokouksessaan 14. 10. 46 tässä esitettyjä asioita ja päätti yhtyä alustajan käsityksiin. *Kotiutumisen* ja *koteutumisen* suhteen oltiin sitä mieltä, että jälkimmäinen on tarpeeton: eron tekeminen on vaikea ja *kotiutua*-asulla voidaan ilmaista molemmat merkitykset.